

INTEGRAČNÍ POLITIKA FINSKA OD DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO KONCE 80. LET 20. STOLETÍ

MICHAL ČÁSTEK

1. Vývoj hospodářské integrace Finska do západní Evropy v letech 1945–1960: od protekcionismu k pragmatické liberalizaci

Ekonomika Finska byla po druhé světové válce výrazně vyčerpána. Významný podíl na tom měly dvě války vedené proti Sovětskému svazu v oblasti Karélie a následné vytlačování německých vojsk z finského Laponska v průběhu podzimu a zimy 1944–45. Smlouva o příměří k teritoriálním ústupkům Finska zakotveným v moskevské mírové smlouvě z března 1940 (předání Karelské šíje, oblasti Salla, severozápadní části Rybářského poloostrova) doplnila odstoupení oblasti Petsama Sovětskému svazu. Odstoupení finských území Sovětskému svazu na základě smlouvy o příměří představovalo pro finskou ekonomiku další výrazné břemeno. Od podzimu 1944 emigrovalo z území¹ odstoupených Sovětskému svazu smlouvou o příměří přibližně 400 tisíc Finů (10 % tehdejší celkové finské populace) do Finska a dali tak přednost ztrátě svých domovů před životem pod sovětskou nadvládou. Příchod takovéto masy obyvatel do finských měst znamenal pro finskou poválečnou ekonomiku další zátěž. Karelská šíje byla bohatou zásobárnou dřeva pro finský průmysl a její anektování Sovětským svazem proto představovalo pro finské hospodářství výraznou materiální

¹ Finové emigrovali zejména z oblasti Karelské šíje.

ztrátu. Odstoupením Karelské šíše Finsko ztratilo i průmyslové centrum Vyborg (Viipuri), který byl důležitým finským přístavem ve Finském zálivu. Odstoupením Karelské šíše byl také zpřetržen strategicky významný kanál *Saimaa*² spojující velká jezera ve středním Finsku s Finským zálivem. V neposlední řadě smlouva o příměří zavazovala Finsko odvádět Sovětskému svazu v letech 1945–1952 válečné reparace.

Zahraně-obchodní vztahy Finska se Západem a Východem

Vyčerpaná finská ekonomika a splácení válečných reparací Sovětskému svazu vedlo finské politické představitelé k zavedení ochranného režimu zahraničně-obchodní politiky Finska. Finsko požádalo o členství v Organizaci spojených národů (OSN) v roce 1947, finská žádost byla však díky sovětskému vetování v Radě bezpečnosti až do poloviny 50. let smetena ze stolu. Finsku bylo umožněno připojit se k hospodářským organizacím zaštitěných OSN – v roce 1948 se stalo členem Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj a o rok později se zapojilo do činnosti zvláštních výborů Hospodářské komise OSN pro Evropu. V roce 1950 se Finsko stalo smluvní stranou Všeobecné dohody o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT). Finská vláda chtěla tímto krokem finským podnikům zajistit výhodné postavení jejich exportní produkce na zahraničních trzích. Ochranná politika Finska vyšla najevo v průběhu jednání druhého kola GATTu v Annecy v roce 1949. Cílem finské delegace na tomto jednání bylo získat od ostatních zemí status zvýhodněného člena a možnost ponechat si poměrně vysoká dovozní cla. Tomuto požadavku ostatní smluvní strany nevyhověly a Finsko nakonec muselo provést podobnou redukci celního zatížení jako ostatní severské země³.

V červenci 1947 byla finská vláda Sověty donucena odmítnout účast na Marshallově plánu i přes původně velmi pozitivní reakci na americký program hospodářské pomoci. Studenoválečné reálie a sousedství se Sovětským svazem nepřipouštěly finskou participaci na americkém projektu eko-

² Kanál Saimaa byl vybudován v roce 1856 a spojuje největší finský jezerní systém s Finským zálivem a umožnil tak prodej dřeva z finského vnitrozemí na světových trzích.

³ V *Eduskuntē* odmítali komunističtí poslanci schválit dohodu z Annecy s odůvodněním, že na jejím základě bude diskriminován obchod se SSSR, ostatní parlamentní strany se s ideologicky motivovaným tvrzením finských komunistů však neztotožňovaly.

nomické podpory. Finsko tak do druhé poloviny 50. let zůstalo mimo proces obchodní liberalizace realizovaný v rámci Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC – předchůdce OECD), tak i mimo systém mnohostranného clearingů, který se realizoval v rámci Evropské platební unie od roku 1950.

Finsko v poválečném období vyváželo do západních zemí hlavně nezpracované či polozpracované dřevařské a papírenské produkty. Finské podniky měly eminentní zájem na rozvoji obchodních a hospodářských vztahů se Západem a i přes úzké sovětsko-finské politické vztahy si povětšinou udržovaly svoji západní zahraničněobchodní orientaci. V letech 1948–1958 dovezlo Finsko ze zemí OEEC⁴ v průměru 54 % celkových importů, 57 % finského exportu bylo do těchto zemí západní Evropy vyvezeno. Ve finských dovozech ze západní Evropy byly nejvíce zastoupeny suroviny, paliva, investiční a spotřební zboží. Finské dovozy podléhaly výrazné regulaci, která měla zpočátku zajistit dostatečný přísun surovin nezbytných pro produkci určenou ke splácení válečných reparací, po ukončení reparačních dodávek protekcionistická obchodní politika zajišťovala ochranu domácího průmyslu a rovnováhu platební bilance Finska. U dovozu americké produkce se finská vláda Moskvě zavázala, že tyto výrobky nebude do východní Evropy reexportovat.

Celní ochrana finských dovozů byla selektivní, nízkým případně žádným clem byly zatíženy dovozy surovin, nejvíce chráněné sektory průmyslu byly například zpracování potravin, oděvní a textilní průmysl. Finský poválečný protekcionismus byl však srovnatelný s obchodními praktikami ostatních evropských průmyslových zemí, výrazně však převyšoval úroveň liberálních tarifů některých severovýchodních zemí (zejména Dánska a Švédska). Na jednáních GATTu se Finsko a jeho lobbyistické skupiny snažily spíše jednat v zájmu ochrany vlastního průmyslu, než-li podporovat přístup svých vývozu na zahraniční trhy. Do poloviny 50. let tak finská ekonomika přes vysoký podíl zahraničního obchodu se Západem nebyla do jeho hospodářských struktur organizačně integrována.

V roce 1955 Finsko uzavřelo s některými zeměmi OEEC platební dohody, které mu umožnily část svých příjmů z vývozu využít k nákupu v jiné

⁴ Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, Velká Británie, Spolková republika Německo.

smluvní zemi. Finsko se tak stalo partnerskou zemí OEEC a účastnilo se měnové arbitráže dohodnuté v rámci Evropské platební unie roku 1953. Po devalvaci finské marky v září 1957 byly pro většinu zboží dováženého ze zemí OEEC odbourány kvóty. V prosinci 1958 přešly západoevropské měny na režim směnitelnosti za americký dolar, který záhy zavedla i Finská národní banka – *Suomen Pankki*. Finsko ve druhé polovině 50. let překonalo institucionální mezeru, která mu bránila více se integrovat do západoevropských hospodářských struktur. Helsinky však i nadále udržovaly poměrně protekcionistický obchodní režim Finska. Pro své úzké vztahy se SSSR muselo Finsko zůstat i nadále mimo OEEC, vyjednalo si se Sovětským svazem pouze určitý druh asociace.

V roce 1952 Finsko splatilo Sovětskému svazu válečné reparace⁵. Vzhledem k tomu, že reparace byly tvořeny z téměř tří čtvrtin loděmi, strojírenským zařízením, dráty a kabely, paradoxně tím přispěly k efektivní restrukturalizaci a diversifikaci finského hospodářství, které bylo do té doby značně jednostranně orientováno na dřevařský, dřevozpracující a papírenský průmysl. Obě smluvní strany měly po splacení reparací eminentní zájem na pokračování ve vzájemném obchodě. Finské podniky chtěly do Sovětského svazu vyvázet metalurgické a strojírenské výrobky a dovážet zejména různé druhy paliv, hnojiva a potraviny. Sovětsko-finský obchod se již paralelně se splácením reparací odvíjel na základě uzavřené obchodní smlouvy v prosinci 1947, která zavedla vzájemné vyrovnávání na základě clearingového systému a na základě které si Finsko a Sovětský svaz navzájem garantovaly status nejvyšších výhod⁶. V červnu 1950 byla podepsána mezi Finskem a Sovětským svazem první pětiletá dohoda o výměně zboží a plateb, která zajistila kontinuitu v sovětsko-finském obchodování. Pětiletá dohoda vycházela z praxe sovětského zahraničního obchodu, který byl vždy plánován na pětileté období a zajistila tak finským výrobcům v loděřském a strojírenském průmyslu jisté odbytiště.

Vzájemný obchod byl realizován na základě bilaterálního clearingového systému a měnovou jednotkou zúčtování obchodu byl stanoven clearingový rubl. Vzájemný obchod se zaznamenával na clearingových účtech u Finské národní banky v Helsinkách a u sovětské Banky pro zahraniční obchod, vždy po pěti letech docházelo k vyrovnání účtů mezi

⁵ Válečné reparace dosahovaly v letech 1945–48 4–5 % tehdejšího hrubého domácího produktu Finska, každým rokem se snižovaly a v roce 1952 činily již jen 1 % HDP.

⁶ Most favoured nation status.

bankami⁷. Systém bilaterálních obchodních vztahů chránil hospodářské zájmy obou stran a sloužil k rozvoji vzájemného obchodování⁸.

Obchod Finska se Sovětským svazem se v průběhu období studené války podílel přibližně 16 % na celkovém finském zahraničním obchodu, předválečný podíl SSSR na finském obchodu dosahoval pouze 1–2 %. Značný nárůst vzájemného obchodu mezi Finskem a Sovětským svazem byl zapříčiněn zintenzivněním poválečných bilaterálních vztahů mezi Finskem a Sovětským svazem (obě strany měly zájem na dobrých sousedských vztazích) a splácením válečných reparací, na základě kterých se vybudovaly úzké ekonomické bilaterální vztahy. Zahraniční obchod Finska se Sovětským svazem se odvíjel na smluvním základě a chránil tak finské producenty před zahraniční – západní konkurencí. Clearingový obchod také šetřil měnové zásoby obou zemí, neboť nevyžadoval provádění plateb za navzájem obchodované zboží. Obchodování na základě clearingového systému realizovalo Finsko se Sovětským svazem až do začátku 90. let 20. století.

Členství Finska v Severské radě – poválečný vstup do západní Evropy

Poválečné pokusy o severskou spolupráci se opíraly o zkušenosti ze vzájemné kooperace v 30. letech 20. století. V září 1945 podepsalo všech pět severských zemí konvenci o postupné realizaci společného severského trhu práce. Moskva a finští komunisté vyvinuli na finskou vládu tlak, aby se nadále neúčastnila budoucích jednání se severskými zeměmi. V severském trhu práce Moskva viděla kořeny pro vybudování vojenské aliance. Finská vláda se dalších jednání už neúčastnila. Ani finské odbory nepodpořovaly projekt severského trhu práce. Panovala totiž obava, že silnější ekonomiky Švédska a Dánska by mohly přetáhnout část kvalifikované pracovní síly z Finska, protože jim mohly nabídnout příznivější pracovní podmínky.⁹

⁷ V roce 1958 byly stanoveny podmínky pro příhraniční obchod mezi Finskem a SSSR. Nebyla zde uzavřena separátní dohoda, do každé pětileté dohody byl vložen protokol týkající se obchodu mezi Finskem a hraničními regiony Sovětského svazu. Příhraniční obchod probíhal na barterové bázi mezi finskými firmami a Sovětskou obchodní organizací Lenfintorg, platby byly uskutečňovány prostřednictvím zvláštního podúčtu v rámci clearingového systému.

⁸ Podrobněji viz Rantanen P., *The Development of the System of Bilateral Agreements between Finland and the Soviet Union*. In: Möttölä K. a kol., *Finnish-Soviet Economic Relations*. London 1983, s. 43–52.

⁹ Konvence byla nakonec podepsána mezi Švédskem a Dánskem roku 1946. Norsko se odmítlo v roce 1946 účastnit na severském trhu práce z domácích – protekcionistických důvodů,

Pracovní síly byly v období poválečné ekonomické obnovy zapotřebí hlavně doma ve Finsku.

V únoru 1948 byl na zasedání ministrů zahraničí severských zemí v Oslo, kterého se však neúčastnil finský delegát, založen Společný skandinávský výbor pro hospodářskou spolupráci. Hlavním úkolem výboru bylo prozkoumat možnosti zrušení celních poplatků při obchodování mezi skandinávskými zeměmi a zavedení společného celního tarifu skandinávských zemí pro dovozy ze třetích zemí. Cílem činnosti Společného skandinávského výboru byla příprava projektu severské celní unie. Finsko opět z důvodu udržení dobrých sousedských vztahů se Sovětským svazem odmítlo svoji další účast na severských jednáních.¹⁰

V dubnu 1949 byla založena Severoatlantická aliance a ze severského regionu se jejími členy staly Dánsko, Norsko a Island. Založení NATO přineslo rozdělení severu Evropy na vojensky angažované členy aliance a na politicky neutrální země. Švédsko bylo však přes proklamovanou neutralitu sovětskou stranou považováno za spojence imperialistického Západu, neboť se účastnilo Marshallova plánu a bylo členem Rady Evropy. Moskva proto považovala spolupráci Finska s jakoukoliv severskou zemí za nepřipustnou. Antiseverská propaganda se objevovala i v sovětských médiích „*Historie finské nezávislosti podává celou řadu příkladů, jak idea Severu byla použita v agresivní politice proti Sovětskému svazu*“¹¹, zveřejnil deník *Pravda* na začátku roku 1951.

V roce 1952 založily Dánsko, Norsko, Švédsko a Island Severskou radu.¹² Finsko se nemohlo stát zakládajícím členem kvůli svým vztahům se Sovětským svazem a první tři zasedání v letech 1953–55 sledovalo vývoj severské spolupráce z pozice neformálního pozorovatele. V roce 1952 byly zavedeny společné severské pasy a od roku 1954 se začal vytvářet volný trh pracovních sil mezi severskými státy, kterého se Finsko již plně

neboť mělo po válce značně vyčerpanou ekonomiku a potřebovalo si udržet pracovní sílu doma pro obnovu země. Blíže: Paavonen T., *Neutrality, Protectionism and the International Community. Finnish Foreign Economic Policy in the Period of Reconstruction of the International Economy, 1945–1950. Scandinavian Economic History Review & Economy and History*. roč. 37, č. 1, 1989, s. 34.

¹⁰ Společný výbor však po přezkoumání možností vytvoření celní unie vydal v prosinci 1949 zprávu, která možnost vybudování celní unie zamítla.

¹¹ Allison R., *Finland's Relations with the Soviet Union 1944–1984*. Oxford 1985, s. 31.

¹² Myšlenka vytvoření skandinávské rady se objevila již na podzim 1938, kdy ji přednesl ministr zahraničí Dánska P. Munch, v průběhu krátkého předválečného období však nedosáhla významnějších výsledků.

účastnilo. V říjnu 1955 schválila *Eduskunta* (finský parlament) oficiální členství Finska v Severské radě.

Severská rada byla pouze parlamentním konzultativním orgánem, který koordinoval spolupráci severských států. Její význam spočíval především v harmonizaci sociálních politik členských zemí s cílem vytvořit podmínky pro realizaci volného pohybu pracovních sil na severu Evropy. V roce 1956 zde bylo přijato pravidlo, na základě kterého sociální zabezpečení, které užíval občan ve své mateřské zemi, mohli požívat i občané ostatních severských států žijících v této zemi.

Vstupem do Severské rady v roce 1955 podniklo Finsko první krok ke svému užšímu zapojení do severské hospodářské spolupráce. Sovětský svaz se stavěl k činnosti Severské rady odmítavě, neboť zde převažovali členové západní vojenské aliance – NATO. Ti měli podle sovětské propagandy v úmyslu pod svým vedením sjednotit severní Evropu proti Sovětskému svazu.

Od roku 1956 začaly skandinávské země zpracovávat projekt společného trhu a v červenci 1959 finská vláda oznámila na ministerské schůzce Severské rady v Kungälv svoji připravenost přikročit k vytvoření severského společného trhu. Ostatní severské země se však k finskému prohlášení nepřipojily a v té době již vyjednávaly s Velkou Británií vytvoření západoevropské zóny volného obchodu pro průmyslovou produkci.

Finský premiér V. J. Sukselainen na schůzce severských politických představitelů v Kungälv připustil možnost zapojení Finska do integračního uskupení překračujícího hranice skandinávské oblasti. „*Z důležitých ekonomických důvodů a z důvodů finské obranněobchodní politiky je povinností finské vlády co nejdůkladněji prostudovat plán týkající se vytvoření zóny volného obchodu a její hospodářské konsekvence. V této fázi jsem však již připraven prohlásit, že pokud plán nebude obsahovat politické závazky a nadnárodní orgány, Finsko nemá na tomto projektu menší zájem než ostatní severské země.*“¹³ Vyjádření finského premiéra vyjadřuje pragmatický charakter finské integrační politiky a předznamenalo další kroky a úsilí finské diplomacie v následujících letech. Finsko mělo zájem na prohloubení hospodářských a obchodních vztahů se západní Evropou, toto partnerství však nemohlo být spojeno s politickými závazky.

¹³ *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1959*. Helsinki 1960, s. 51.

2. FINEFTA – pragmatický krok Finska na Západ

V březnu 1957 podepsalo šest západoevropských států – Spolková republika Německo, Francie, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko – Římské smlouvy zakládající Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství atomové energie. Navázaly tak na projekt Evropského společenství uhlí a oceli z roku 1951 a rozšířily původně sektorovou spolupráci do dalších oblastí hospodářské činnosti. Finsko se však k této skupině zemí s ambiciózním projektem nemohlo připojit, sovětsko-finská smlouva z roku 1948 totiž výslovně zakazovala členství v organizaci po boku západního Německa, která byla navíc vybudována na nadnárodním principu.

V průběhu roku 1959 začalo sedm členských zemí¹⁴ Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci jednat o vytvoření zóny volného obchodu pro průmyslové produkty. V čele těchto zemí stála Velká Británie, která nebyla ochotna vstoupit do Evropského hospodářského společenství a vzdát se tím své suverenity v sektorech zahraničního obchodu a zemědělství, a to ve prospěch nadnárodního úřadu. Finsko vidělo v projektu zóny volného obchodu významnou hospodářskou příležitost, neboť na trhy potenciálních členů vyváželo třetinu svého exportu. Nejdůležitějším obchodním partnerem Finska byla na konci 50. let Velká Británie, v roce 1958 absorbovala 22,1 % finského exportu.

Finská vláda si uvědomovala, že pokud chtěla udržet konkurenční postavení svých vývozců na západoevropských trzích, zejména v oblastech dřevozpracovatelské a papírenské produkce, musela zajistit stejné obchodní podmínky jako měli hlavní rivalové Finska v tomto hospodářském sektoru – Švédsko a Norsko. „*Finsko nesmí zůstat mimo jakékoliv preferenční obchodní uspořádání, ve kterém se bude účastnit Norsko nebo Švédsko společně s jakýmkoliv obchodním partnerem.*“¹⁵

Sovětská propaganda odsoudila finské integrační úmysly ihned v jejich počátcích, v létě 1959. „*Členstvím v ESVO by se Finsko dostalo pod vliv mocností, kterým jde tímto jenom o posílení své politické a hospodářské pozice. Zkušenosti ukázaly, že sovětsko-finské hospodářské vztahy se úspěšně rozvíjejí ke prospěchu obou států a že by nebylo užitečné tyto vztahy ukončit*“¹⁶, uvedla sovětská

¹⁴ V anglickojazyčné literatuře označované jako „Outer Seven“.

¹⁵ Törnudd K., Finland and Economic Integration in Europe. Cooperation and Conflict. *Nordic Studies in International Politics*, 4, 1969, s. 64.

¹⁶ *Keesing's Contemporary Archives 1959–1960*. Bristol 1961, s. 17620.

Pravda v červenci 1959. Sovětská vláda navíc neoprávněně argumentovala proti účasti Finska v zóně volného obchodu tím, že je to proti pravidlům Všeobecné dohody o clech a obchodu.¹⁷

Finská vláda si byla vědoma irelevantnosti sovětských argumentů, jejím hlavním zájmem bylo však udržet se Sovětským svazem nadále dobré vztahy. Případné zapojení Finska do zóny volného obchodu nemělo diskriminovat sovětsko-finský obchod, především neměla být v žádném případě narušena důvěra ve finskou politiku neutrality. Finské úmysly úžeji spolupracovat s vytvářenou západoevropskou zónou volného obchodu tak poodkryly politickou citlivost finsko-západní spolupráce.

Konkurenční projekt zóny volného obchodu se naplnil v podpisu Stockholmské konvence o vytvoření Evropského sdružení volného obchodu¹⁸ (ESVO, Sdružení) v lednu 1960 a vstoupil v platnost 3. května 1960 po ratifikacích v národních parlamentech členských zemí. Signatáři konvence se staly Velká Británie, Rakousko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Švýcarsko a Portugalsko. Stockholmská konvence zavazovala členské státy k odstranění cel a kvantitativních omezení ve vzájemném obchodu do konce roku 1970¹⁹.

V listopadu 1959 předložila finská vláda *Eduskuntē* zprávu, ve které navrhovala, aby Finsko usilovalo o přidružení k vytvářenému Sdružení na základě zvláštních ujednání, která by nebyla v rozporu s finskými závazky vůči třetím zemím (SSSR). Na jaře 1960 finská vláda oficiálně vyjádřila svůj zájem účastnit se v tomto Sdružení a začala vyjednávat o podmínkách svého přidružení k ESVO. Moskva se od počátku otevřeně vyjadřovala proti finskému připojení ke Sdružení a varovala finskou vládu před narušením sovětsko-finských obchodních vztahů. V létě 1960 se prezident Kekkonen osobně Chruščovovi zaručil, že Finská republika bude i nadále udržovat dosavadní politické a hospodářské vztahy se SSSR. Na podzim 1960 proběhla sovětsko-finská jednání o možnostech zapojení Finska do ESVO, která vyústila 24. listopadu 1960 v podpis Dohody o snížení cel v sovětsko-finském obchodě.

¹⁷ GATT však povoloval vytvoření zóny volného obchodu a celní unie pod podmínkou, že tato seskupení povedou k usnadnění obchodu mezi jejich zakládajícími členy a současně nezapříčiní zvýšení překážek obchodu vůči nečlenským zemím těchto uskupení, které jsou signatáři GATTu.

¹⁸ Convention Establishing European Free Trade Association – EFTA.

¹⁹ Na zasedání Rady ESVO v Lisabonu v roce 1963 byl harmonogram pozměněn, cla byla odbourána do konce roku 1966.

Finští průmyslníci a obchodníci měli eminentní zájem na zapojení Finska do ESVO, neboť by tím získali volný přístup na sedm západoevropských trhů, kam finské hospodářství exportovalo asi třetinu své produkce. Finská vláda na základě jednání se Sovětským svazem a se státy ESVO formulovala své podmínky spolupráce se státy ESVO:²⁰

- Finsko získá všechny výhody, které zakladatelská smlouva poskytuje plnoprávným členům;
- Finsku bude povoleno snižovat cla u citlivých položek pomalejším tempem a bude moci nadále obchodovat se Sovětským svazem na bilaterální bázi za stejných podmínek jako doposud;
- finskému zemědělství bude poskytnuta zvláštní ochrana.

Sovětský svaz, uspokojen osobními zárukami prezidenta Kekkonena a odbouráním celních bariér v obchodě s Finskem, souhlasil s asociací Finska k ESVO. Po podpisu celní dohody se Sovětským svazem si Finsko rychle vyjednalo podmínky asociace k ESVO a v březnu 1961 uzavřelo Dohodu o přidružení k ESVO (tzv. dohoda FINEFTA), na základě které se stalo od července 1961 asociovaným státem ESVO se stejnými pravomocemi a povinnostmi jako měli plnoprávní členové. Cla začalo Finsko odbourávat od 1. července 1961 a od ledna 1970 měla být veškerá cla a kvantitativní omezení v obchodě Finska se státy ESVO odbourána²¹. V sovětsko-finské celní dohodě z listopadu 1960 byl stanoven naprosto stejný harmonogram odbourávání překážek ve vzájemném obchodu jako v rámci FINEFTA²². Článek 2 sovětsko-finské Dohody stanovil princip stejného zacházení s dovozy do Finska ze Sovětského svazu a z ostatních zemí. „*Finsko nesmí vyžadovat žádná cla na produkci dováženou ze SSSR než ta, která jsou uplatňována u dovozů produkce z ostatních zemí.*“

Pro finské hospodářství to znamenalo další krok k postupnému odbourávání obchodního protekcionismu a k významnému otevření svých trhů západní konkurenci. Finským exportům papírenských výrobků se otevřel lukrativní trh Velké Británie a finští producenti tím požívali stejného postavení jako nejdůležitější konkurenti ze Skandinávie. Zapojení Finska do ESVO

²⁰ *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja*, Ministry of Foreign Affairs 1961, Helsinki 1962, s. 89.

²¹ Po lisabonském zasedání ESVO byl harmonogram odbourávání urychlen, Finsko mělo odbourat veškerá cla a kvantitativní restrikce do 1. 1. 1968.

²² Harmonogram odbourávání překážek byl v sovětsko-finském obchodě upraven 13. prosince 1963 a odpovídal urychlenému procesu v rámci dohody FINEFTA.

mělo výrazný vliv na geografickou reorientaci jeho zahraničního obchodu v průběhu 60. let.

Tabulka 1: Vývoj finského zahraničního obchodu se skupinami zemí a zeměmi v letech 1960–1970 (údaje v %)

Obchodní partneři	EHS		ESVO		Velká Británie		Východní blok		Sovětský svaz	
	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz
1960	28,0	34,0	33,7	30,1	24,5	15,9	19,5	20,7	14,2	14,7
1965	28,0	30,9	33,2	34,5	20,7	15,3	20,9	18,9	15,9	14,4
1970	23,3*	27,8*	44,4*	39,1*	17,7	15,7	15,8	16,2	11,9	12,5

* Vlastní propoččet

ESVO – Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, od r. 1970 Island

Východní blok – Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko, Sovětský svaz.

Pramen: Korhonen, K., Urho Kekkonen: A statesman for Peace, Helsinki 1975, s. 184; Statistical Yearbook of Finland 1961. Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1961, s. 128; Statistical Yearbook of Finland 1966. Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1967, s. 124. Statistical Yearbook of Finland 1971. Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1971, s. 130.

Teritoriální struktura finského obchodu ukazuje na opodstatněnost zájmu obchodních kruhů na přistoupení k sedmičce zemí ESVO budujících zónu volného obchodu. Na finském zahraničním obchodu se v průběhu 60. let přibližně ze dvou třetin podílel obchod západoevropských zemí, podíl východního bloku včetně Sovětského svazu činil maximálně jednu pětinu obchodu. Pro finské rozhodnutí připojit se k západní zóně volného obchodu mluvil také fakt, že členy ESVO byly od počátku tři severské země – Švédsko, Norsko a Dánsko – Island se připojil v roce 1970. Růst podílu obchodu Finska se zeměmi ESVO byl zapříčiněn dynamickým růstem obchodu Finska se severskými státy, zejména se Švédskem. Na

druhé straně se odbourávání celních překážek promítlo i do poklesu podílu obchodu s tradičně největším obchodním partnerem Finska – Velkou Británií. I přes paralelní odbourávání překážek v sovětsko-finském obchodu se v průběhu 60. let snižoval podíl Sovětského svazu a potažmo celého východního bloku na finském zahraničním obchodu.

Finsko mělo v rámci přidružení ke Sdružení stejná práva a závazky jako plnoprávní členové, vzhledem ke svým unikátním vztahům se Sovětským svazem se však plnoprávným členem stát nemohlo. Faktický rozdíl mezi finským statutem přidruženého člena ESVO a plnoprávným členstvím v podstatě neexistoval. FINEFTA přinesla novou dimenzi do zahraničněobchodních vztahů Finska. Na jejím základě se Finsko zapojilo do západoevropské integrace a získalo volný přístup na průmyslové trhy zemí ESVO. Od zapojení Finska do ESVO na začátku 60. let se integrační politika Finska vyznačovala pragmatismem a přístupem „*wait and see*“. Finská vláda v oblasti svého zapojení do západoevropské integrace upřednostňovala zachování stavu a z vlastní vůle bez jakéhokoliv vnějšího podnětu nikdy neusilovala o užší vztahy se západní Evropou (*politika statu quo*).

ESVO nemělo žádné politické aspirace, jednalo se o mezivládní sdružení založené za účelem odbourávání obchodních překážek. FINEFTA se stala postupně součástí sovětské propagandy v zahraničí, Moskva tak mohla demonstrovat svůj tolerantní přístup k politice svých sousedních států. Finsku se asociací k ESVO podařilo od sebe oddělit zahraničněhospodářské vztahy od vztahů politických a také sladit svoji hospodářsko-obchodní integraci do západní Evropy s politikou neutrality. Od druhé poloviny 60. let začali finští političtí představitelé přicházet s myšlenkou, že hospodářská integrace a politika neutrality se navzájem nevylučují. Finský diplomat Risto Hyvärinen hodnotil postavení neutrálních zemí v roce 1967 těmito slovy: „*Může se zdát obtížné představit si situaci, ve které by neutrální státy byly donuceny neúčastnit se vývoje mezinárodně-hospodářských vztahů, což by zapříčinilo snížení jejich životního standardu, a následně by mohlo i vést k upuštění od jejich politiky neutrality.*“²³

Finsko začalo vidět v účasti neutrálních zemí v ESVO možnost rozvoje celoevropské ekonomické spolupráce. Neutrální členové ESVO tak

²³ *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja* (ULA), Ministry of Foreign Affairs 1967, Helsinki 1968, s. 133.

mohli posloužit jako most mezi Východem a Západem a přispět k ekonomickému sjednocování evropského kontinentu. „*Domníváme se, že účast neutrálních zemí v různých stadiích integračního procesu, aniž by to znamenalo ztrátu jejich neutrality, přispívá ke vzájemnému sblížení mezi všemi evropskými zeměmi,*“²⁴ uvedl na ministerském zasedání zemí ESVO finský ministr zahraničí Ahti Karjalainen. Vyjádření A. Karjalainena je zcela v souladu s koncepcí finské zahraniční politiky druhé poloviny 60. let, kdy se Finsko pokoušelo využít svého geografického postavení a historických zkušeností a hrát na mezinárodněpolitické scéně úlohu mostu (*bridge-building*) mezi Východem a Západem.²⁵

3. Vstup Velké Británie a Dánska do EHS – nový impuls pro integrační politiku Finska

Od roku 1964 mělo Finsko oficiální zastoupení u Evropských společenství v Bruselu. Na začátku 60. let Velká Británie, Dánsko a Norsko podaly žádost o vstup do EHS, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko požádaly o vyjednání přidruženého členství k EHS. Finsko však v průběhu 60. let nemohlo pomýšlet na užší koordinaci vztahů s EHS, které bylo Sovětským svazem považováno za západní organizaci zahrnující nepřátelské západní Německo a jehož činnost byla navíc v rozporu se zájmy Moskvy. Finská vláda tak přes úsilí vlád ostatních neutrálních zemí ESVO o navázání užších vztahů s EHS nadále udržovala svůj kurz politiky „*wait and see*“ a Finsko jako jediné z členských zemí ESVO neusilovalo o rozvoj vztahů se Společenstvím²⁶.

Nordek – další pokus o severskou ekonomickou spolupráci

Finsko se roku 1968 začlenilo do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), jejímž cílem byl rozvoj hospodářské spolupráce mezi členskými zeměmi a liberalizace mezinárodního obchodu. Principy členství v organizaci Finsko přijalo již při vyjednávání své asociace k ESVO.

²⁴ ULA 1967, s. 147.

²⁵ Blíže: Hakovirta H., *East-West Conflict and European neutrality*. Oxford 1988, s. 213–217.

²⁶ Na začátku 60. let si Velká Británie, Dánsko, Norsko podaly žádost o vstup do EHS, Švédsko, Švýcarsko a Rakousko požádaly o přidružené členství, Portugalsko zažádalo o úpravu vztahů s EHS.

Ve svém prohlášení předneseném v červnu 1968 na zasedání Rady OECD finská vláda zdůraznila svoji neomezenou suverenitu v zahraničněobchodních vztazích. Finské prohlášení mělo uklidnit případné obavy Moskvy z vybočení z dosavadního finského směru. „*Finská vláda dále podotýká, že pravidla a cíle OECD neomezují finské možnosti rozvíjet své obchodní vztahy s nečlenskými zeměmi organizace.*“²⁷

V roce 1968 přišlo Dánsko s myšlenkou vybudování Severské hospodářské spolupráce (Nordic Economic Cooperation), tzv. *Nordeku*. Kreml dánský návrh *Nordeku* kritizoval, neboť jej nepovažoval za nezávislý projekt severských zemí, nýbrž za přechodnou fázi k plnému členství v EHS. Ve Finsku byl *Nordek* považován za vhodný projekt dalšího rozvoje severské hospodářské spolupráce. Finští představitelé chápali *Nordek* i jako instituci, prostřednictvím které by severské země mohly zaujímat k vývoji západoevropské integrace společný postoj a získaly by jejím prostřednictvím větší vliv. Na haagské konferenci Evropských společenství (ES) konané v prosinci 1969 byly Velká Británie, Dánsko, Norsko a Irsko přizvány k jednáním o vstupu do Společenství²⁸. Tento krok ES stál ovšem za dalším nezdarem užší hospodářské spolupráce nordických zemí, tentokrát ve formě *Nordeku*.

Postoj severských zemí k plánovanému projektu se postupně začal rozcházet. Švédská reprezentace chápala *Nordek* jako možný odrazový můstek pro navázání intenzivnějších vztahů s ES, Dánsko a Norsko po přizvání k jednání o vstupu do ES odsunuly *Nordek* na vedlejší kolej svých zájmů a začaly se soustředit na plné členství ve Společenství a Finsko vidělo v *Nordeku* možnost intenzivnější spolupráce nordických zemí a lepší koordinaci svých postojů vůči integrační politice ES. Tento severský „rozkol“ byl hlavním důvodem pro nezdar dalšího severského projektu. Finsko se ocitlo na začátku roku 1970 pod tlakem Moskvy, která vnímala projekt *Nordeku* jako most k členství Finska v ES. Pozvánka Norska a Dánska do ES vedení Kremlu v této argumentaci jenom utvrzovala. V březnu 1970 se finský kabinet v čele s premiérem Maunem Koivistem rozhodl pod vlivem vývoje událostí a pod tlakem Kremlu nepodepsat dohodu o vytvoření *Nordeku*. Toto rozhodnutí premiéra M. Koivista vyvolalo kritické ohlasy jak v ostat-

²⁷ ULA 1968, s. 105.

²⁸ Po resignaci francouzského prezidenta Ch. de Gaulle na jaře 1969, který v průběhu 60. let opakovaně odmítal souhlasit s rozšířením Evropských společenství o Velkou Británii a další západoevropské státy, již nic nestálo v cestě vstupu těchto zemí do ES.

ních severských zemích tak i doma, zejména mezi obchodními a průmyslovými kruhy.

Finský ministr zahraničí Ahti Karjalainen vysvětlil finský přístup k *Nordeku* na ministerském zasedání ESVO v květnu 1970. „Vzhledem k tomu, že postoj členských zemí EHS se v průběhu loňského podzimu postupně změnil, významně to ovlivnilo vlastní hodnotu *Nordeku*.“²⁹ Další projekt severské hospodářské spolupráce, stejně jako tomu bylo deset let předtím, nebyl zejména v důsledku vnějšího vývoje realizován.

Bilaterální dohody o volném obchodu mezi Finskem a ES

Vstup Velké Británie, Dánska a Norska do ES by znamenal vzhledem k existující celní unii Společenství vytvoření nových bariér v obchodních vztazích mezi Finskem a původními členy ESVO. To by negativně postihlo přibližně pětinu finského exportu. Bylo proto v životním zájmu Finska zapojit se do jednání o uzavření dohod o volném obchodu mezi státy ESVO a ES a udržet tak s novými členskými zeměmi ES v obchodních otázkách *status quo*³⁰. Finská integrační politika tak byla na začátku 70. let stejně jako deset let předtím postavena do situace, na kterou bylo zapotřebí rychle zareagovat.

Ministr zahraničí A. Karjalainen se ve svém projevu vyjádřil k integrační politice Finska na zmíněném ministerském zasedání ESVO v květnu 1970. „*Náš základní přístup k ES je založen na naší neutralitě a na našich hospodářských zájmech... Hledáme uspořádání vztahů, které budou mít čisté obchodní povahu a jasně definované cíle. Za prvé, velmi vysoký podíl tržeb ESVO a ES na našem zahraničním obchodě způsobuje, že je pro nás životně důležité udržet si konkurenceschopnou pozici na rozšířeném trhu ES. Za druhé, hledáme komplexní řešení, které by zajistilo růst našich exportů ve všech oblastech. Za třetí, chceme si zachovat všechny výhody ESVO. Znovuzavedení obchodních bariér či vytvoření nových nemůže být v ničím zájmu.*“³¹ Vyjádření šéfa finské diplomacie tak potvrdilo pokračující pragmatickou politiku Finska k západoevropské integraci. Finská hospodářská spolupráce se západní Evropou se i nadále vyznačovala „minimalistickým“ pří-

²⁹ ULA 1970, s. 109.

³⁰ Proti užší kooperaci s Evropským hospodářským společenstvím však na začátku 70. let byly ve Finsku všechny vládní strany jak kvůli účasti západního Německa ve Společenství, tak kvůli obavám ze sovětské reakce.

³¹ ULA 1970, s. 109.

stupem – rozvíjet vztahy až v momentě, kdy to bylo z vnějších příčin hospodářsky žádoucí.

Na konci června 1970 začala jednání mezi delegací ES a zástupci Velké Británie, Irsku, Dánska a Norska o jejich vstupu do Evropských společenství. V listopadu 1971 Rada ministrů ES pověřila Komisi, aby zahájila jednání s členskými státy ESVO (včetně Finska) o uzavření bilaterálních dohod o volném obchodu. Při příležitosti zahájení jednání mezi Finskem a EHS o vybudování volného trhu ministr zahraničí Pentti Uusivirta ve svém projevu představil finské podmínky, které měly být při jednáních o vytvoření zóny volného obchodu mezi Finskem a ES dodrženy. *„Naším klíčovým zájmem je udržet si konkurenční postavení v Evropě... Finsko jako neutrální země nehledá členství, ale má v úmyslu vést se Společenstvím pouze jednání o hospodářských otázkách. Finsko si chce uchovat rozhodovací pravomoc v souladu se svojí neutralitou... Zvláštní význam pro nás představuje zachování severského volného obchodu a udržení tradičního bezcelního obchodu se Sovětským svazem.“*³²

Finská politika vůči západoevropským integračním seskupením se na začátku 70. let opírala o čtyři základní principy:

- zajistit podmínky pro konkurenční postavení finských firem na vývozních trzích (zejména na trzích VB a severských zemí),
- zachování politiky neutrality Finska (v kontextu sovětsko-finské smlouvy z roku 1948 a jeho geopolitického postavení),
- zůstat vně nadnárodních rozhodovacích mechanismů ES (zachování suverenity, možnost rozhodovat o svém vývoji),
- ponechat si bilaterální ujednání o bezcelním obchodu se Sovětským svazem.

Dohody o volném obchodu mezi Finskem na straně jedné, EHS a ESVO na straně druhé byly uzavřeny v červenci 1972 (stejně jako ostatní země ESVO krom Norska), jejich ratifikace finským parlamentem však byla pozdržena díky sovětsko-finským jednáním a ratifikacím dohod mezi Finskem a zeměmi Rady vzájemné hospodářské pomoci v květnu 1973.

Bilaterální dohoda Finska s EHS byla ratifikována *Eduskuntou* v listopadu 1973 a vstoupila v platnost v lednu 1974³³. Dohoda měla všechny pod-

³² ULA 1971, s. 207–211.

³³ Druhá dohoda mezi Finskem a Evropským společenstvím uhlí a oceli vstoupila v platnost až v lednu 1975.

statné náležitosti jako dohody ostatních zemí ESVO s EHS až na dvě výjimky. Finská smlouva neobsahovala článek 32 smlouvy, tzv. „vývojovou doložku“ (*Evolutionary clause*). Ta obsahovala možnost rozvíjení spolupráce mezi členským státem ESVO a EHS i v dalších oblastech jako například kultura, doprava, věda a výzkum, které nebyly explicitně uvedeny v bilaterální dohodě. Finská vláda dala tímto krokem jasně najevo, že bude se státy ES spolupracovat pouze na obchodní bázi a není dohodami vázána k rozvoji spolupráce v dalších oblastech. Finsko mělo také jako jediný smluvní stát ESVO pouze tříměsíční výpovědní lhůtu, ostatní země ESVO ji měly dohodnutou na jeden rok³⁴. Helsinky chtěly prostřednictvím kratší výpovědní lhůty dát Moskvě najevo, že v případě negativního vlivu dohod s ES na bilaterální sovětsko-finský obchod Finsko může dohody rychle vypovědět. Na summitu států ESVO konaném v dubnu 1977 ve Vídni se finský premiér Martti Miettunen vyjádřil k finskému postavení. „*Začleněním vývojové doložky do svých smluv s ES vyjádřily ostatní státy ESVO svoji touhu rozvíjet dále své vztahy s ES. Finsko toto nečinilo. Je však připraveno diskutovat o těchto otázkách s ostatními státy ESVO.*“³⁵ V rámci dohod byla odstraněna cla v obchodu Finska s Evropskými společenstvími u průmyslových výrobků od července 1977 a u citlivé papírenské produkce až od ledna 1984³⁶.

Finsko tak i nadále pokračovalo ve své pragmatické integrační politice založené na pouze nutně potřebných hospodářských vazbách se západní Evropou, které mu zajišťovaly stejné postavení jakému se těšily ostatní severské země. Profesor Esko Antola označil ve své studii³⁷ integrační přístup Finska v období od roku 1960 do začátku 80. let za „strategii defenzivní adaptace“. Finsko na základě této strategie usilovalo o to, udržet si dosavadní stupeň integrace – asociace k ESVO a bilaterální dohody s ES. Finsko nepotřebovalo podnikat žádné další kroky k vytváření nových inte-

³⁴ Stejně tomu bylo i u FINEFTA dohody a u Stockholmské konvence.

³⁵ Antola E., *Finnish Perspectives on EC-EFTA Relations*. Maastricht 1990, s. 93.

³⁶ Finská delegace usilovala o zamezení realizace původního návrhu ES, ve kterém Společenství zamýšlelo zavést při odbourávání překážek u dovozů papírenského průmyslu delší přechodné období. Návrh ES byl založen na zkušenosti s negativním vývojem na trhu papírenského průmyslu v zemích ES na začátku 70. let. Finská delegace na druhé straně argumentovala, že papírenská produkce tvoří 50 % finského vývozu a že zavedením zvláštního – pomalejšího režimu odbourávání bude oslabeno konkurenceschopné postavení finských firem na trhu ES a tím pádem poškozeno finské hospodářství.

³⁷ Antola E., *The Finnish Integration Strategy. Adaptation with Restriction*. In: Möttölä, K., Patomäki, H.: *Facing the Change in Europe. EFTA Countries' Integration Strategies*, Helsinki 1989, s. 59.

gračních závazků a vždy „bránilo“ status quo svého integračního zapojení, neboť mu z hlediska hospodářských zájmů a politických závazků zcela vyhovoval. Pokud došlo ke změně vnějšího integračního prostředí a hospodářsko-obchodní postavení finských obchodních a průmyslových subjektů by mohlo být v důsledku této změny oproti svým ostatním konkurentům znevýhodněno, Finsko se vždy pokoušelo cestou nejmenších zahraničně-politických závazků stát se součástí nově budovaných struktur.

Aby Finsko dopředu zabránilo diplomatickému tlaku Kremlu a vytvořilo si příznivé podmínky pro bilaterální jednání, obnovilo již v roce 1970 sovětsko-finskou smlouvu z roku 1948 a roku 1971 podepsalo se Sovětským svazem Dohodu o hospodářské, technické a vědecké spolupráci. Tentýž rok začala finská vláda vyjednávat se státy RVHP o prohloubení vzájemné spolupráce. Během sovětsko-finských jednání v průběhu podzimu 1972 byla Moskva několikrát finskými představiteli ujištěna, že z bilaterálních dohod s ES nevyplývají pro Finsko žádné politické závazky a že neobsahují článek o rozvoji dalších vztahů s EHS. Sovětská produkce se měla i nadále na finském trhu těšit principu nejvyšších výhod, zavedenému bilaterální dohodou v roce 1947. V dubnu 1975 byla v tomto duchu doplněna existující sovětsko-finská Celní dohoda z roku 1960 o nový článek. „*Ústupky, které Finsko učinilo ve vztahu k zemím EHS, budou tímto ihned zaručeny také Sovětskému svazu, a to v míře přesahující dosud vyjednaná ustanovení Celní dohody podepsané 24. listopadu 1960.*“

V průběhu vyjednávání dohod o volném obchodu mezi Finskem a ES se sovětsí politici povětšinou zdržovali kritických připomínek a varovných signálů na adresu finské diplomacie. Sovětský deník *Pravda* otiskl v listopadu 1971 článek, který varoval před užší spoluprací Finska s Evropskými společenstvími. „*Jakákoliv forma spolupráce s uzavřenou skupinou EHS, která je ve své podstatě páteří NATO, by mohla znamenat obroženi současného mírového kursu zahraniční politiky Finska.*“³⁸ V prosinci 1971 vydala Moskva prohlášení, že finské pravicové strany usilují o oslabení finsko-sovětských vztahů s pomocí západních politických skupin. Zmíněný článek a sovětské prohlášení představovaly však svým obsahem spíše ojedinělé ohlasy z Moskvy na finskou integrační politiku na začátku 70. let.

³⁸ Allison R., c.d., s. 123.

4. Lucemburská deklarace – počátek aktivní integrační politiky Finska

V průběhu druhé poloviny 70. let byly na základě bilaterálních dohod postupně odbourávány smluvené překážky v obchodu mezi státy ESVO a ES. Hospodářská recese, která postihla západ Evropy v 70. letech, připravila půdu pro zavádění neviditelných obchodních překážek (certifikáty, hygienické normy, bezpečnostní standardy výrobků, používání různých forem státní pomoci) v těchto zemích, které nebyly v přímém rozporu se smluvními ustanoveními obchodních dohod, byly však proti duchu společného trhu ES, resp. zóny volného obchodu mezi ES a státy ESVO. Společný trh se tak v důsledku protekcionismu roztržil a přestal tak přinášet kýžený integrační efekt. Konkurenceschopnost průmyslu západoevropských zemí na počátku 80. let již pokulhávala za japonskou a americkou produkci. Země ESVO se aktivně snažily rozšířit spolupráci s ES i do dalších oblastí na základě vývojové doložky, členské státy ES však tyto snahy ESVO povětšinou odmítaly.

K 1. 1. 1984 byl liberalizován obchod mezi ES a státy ESVO i u nejcitlivější papírenské produkce. Západoevropské státy tak začaly promýšlet další kroky v užší spolupráci. V dubnu 1984 se v Lucemburku sešli ministři zástupci zemí ESVO, ES a představitelé Komise a schválili „Lucemburskou deklaraci“. Lucemburská deklarace přinesla významný posun do vztahů mezi ES a státy ESVO, neboť země již nejednaly na bilaterální bázi, ale začaly jednat na bázi multilaterální (ESVO-ES). Lucemburská deklarace obsahovala soubor opatření, která měla být realizována v jednotlivých zemích a jejichž cílem bylo další odbourávání překážek ve vzájemném obchodování s cílem vytvoření mezi ES a ESVO Evropského hospodářského prostoru (European Economic Space). Státy měly na základě Lucemburské deklarace harmonizovat standardy svých výrobků, odstranit technické překážky obchodu, zjednodušit pohyb zboží přes hranice, regulovat státní subvence a liberalizovat vzájemný přístup ke státním zakázkám. Ve druhé polovině 80. let se nad rámec Lucemburské deklarace rozvíjela spolupráce v oblastech vzdělávání (účast zemí ESVO na programu ERASMUS), vědy a výzkumu (společné projekty EUREKA, ESPIRIT, ...)³⁹.

³⁹ ERASMUS – European Community Action Scheme for the Mobility of University Students, Akční program, Společenství na podporu mobility vysokoškolských studentů, EUREKA – European Research Coordinating Agency, Evropská agentura pro koordinaci výzkumu,

Rok 1985 přinesl zásadní zlom pro budoucí spolupráci mezi ES a ESVO. Komise ES totiž představila Bílou knihu o dokončení vnitřního trhu Unie do konce roku 1992⁴⁰. Bílá kniha obsahovala téměř tři sta legislativních opatření, která měly jednotlivé členské státy převzít do svých národních legislativ tak, aby mohl být od začátku roku 1993 plně realizován volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob. Vybudování vnitřního trhu v ES však pro státy ESVO znamenalo hrozbu spočívající v nestejných podmínkách při prodeji jejich výrobků a výrobků vyprodukovaných v ES na trzích Evropských společenství.

Země ESVO měly zásadní zájem na volném přístupu na trh ES, neboť vyvážely více než polovinu své produkce na trh Společenství. Ve druhé polovině 80. let se začal postupně liberalizovat mezinárodní pohyb kapitálu. V souvislosti s vytvářením vnitřního trhu v rámci ES začaly společnosti ze zemí ESVO (zejména Švédsko a Švýcarsko) zakládat hromadně své pobočky v zemích ES. Těmito kroky si chtěly udržet svoji výrobu uvnitř vznikajícího vnitřního trhu a tím si zajistit pro své podnikatele stejné podmínky, jaké měly firmy ze zemí ES.

V roce 1986 se Finsko stalo plnoprávným členem ESVO. Od poloviny 80. let Helsinky aktivně podporovaly prohlubování spolupráce v rámci ESVO a Finsko se stalo jeho aktivním členem. Od roku 1985 se aktivně účastnilo na projektu EUREKA. Ve druhé polovině 80. let Finsko začalo uplatňovat integrační strategii, ve které kladlo důraz na to, aby členské státy Sdružení jednaly ve shodě ve vztahu k ES. Intenzivnější spolupráce zemí ESVO by tak zlepšila jejich negociační pozice vůči ES. Finská integrační politika se na konci 80. let opírala o intenzivní spolupráci v rámci ESVO, zejména s neutrálními státy, a jeho integrační politika byla označována za „politiku kooperativní integrace“.

Zejména však neutrální země ESVO přistupovaly na konci 80. let velmi rozdílně k vývoji v ES. V Rakousku, Švýcarsku a částečně i ve Švédsku se ve druhé polovině 80. let jako reakce na projekt vnitřního trhu ES rozvířily diskuse o možnostech jejich členství v ES, popřípadě o jiných možnostech zapojení do vnitřního trhu.⁴¹ Evropská společenství však jako druhá strana neměla v této době přílišný zájem prohlubovat svoji spolupráci s ESVO.

ESPIRIT – European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology, Evropský strategický program pro výzkum a vývoj informačních technologií.

⁴⁰ *Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council*, European Commission. Brussels 1985.

⁴¹ V Rakousku bylo již v průběhu roku 1988 z reakcí politických stran, průmyslových a obchodních kruhů zřejmé, že Rakousko se nespokojí s pouhým přístupem na vnitřní trh

ES se chtěla především soustředit na prohlubování hospodářské integrace mezi členskými státy⁴².

5. Vývoj hospodářství a zahraničního obchodu Finska v 70. a 80. letech

Dohody o volném obchodu, uzavřené s Evropskými společenstvími v roce 1973, představovaly další krok finského hospodářství na západ Evropy. Západoevropské trhy se podílely přibližně 65 % na finském obchodu a bezcelní obchod s těmito zeměmi významně podpořil finský průmysl a jeho konkurenceschopnost. 70. léta byla však poznamenána celosvětovou ropnou krizí s následným výrazným růstem cen ropných produktů. Finsko bylo energeticky závislé na sovětských dovozech (na začátku 80. let Finsko dováželo ze SSSR téměř 80 % všech energetických dovozů). Díky růstu cen energetických surovin v první polovině 70. let a na začátku let 80. došlo k nárůstu podílu obchodu Finska se Sovětským svazem. Značná závislost Finska na sovětských energetických zdrojích byla některými západními pozorovateli považována za možný zdroj ztráty finské hospodářské nezávislosti. Nebyl však zaznamenán případ, kdy by sovětská strana svého postavení exkluzivního dodavatele ropné produkce do Finska přímo zneužila.

V létě 1970 byla podruhé prodloužena sovětsko-finská smlouva o vzájemné spolupráci z roku 1948, jejíž platnost měla vypršet až v roce 1975. V průběhu bruselských schůzek v roce 1971 Finové také vyjednávali uzavření dohody se zeměmi Rady vzájemné hospodářské pomoci. V červnu 1973 *Eduskunta* ratifikovala dohody s devíti státy Rady vzájemné hospodářské pomoci o vytvoření společné komise, jejímž úkolem bylo řízení hospodářské, vědecké a technické spolupráce mezi Finskem a státy RVHP. Všechny tyto dohody však v praxi nevedly k intenzivnější spolupráci a staly se pouze formální protiváhou dohod Finska s ES.

EU a že bude usilovat o plné členství v ES. V červenci 1989 si Rakousko podalo žádost o členství v ES.

⁴² To potvrdily i principy rozvoje ES, které ve svém projevu v květnu 1987 v Interlakenenu nastínil evropský komisař Willy de Clercq: „*priorita ES by se měla soustředit na interní integraci ES, Společenství by si mělo zachovat autonomní rozhodovací mechanismy a v neposlední řadě měla existovat spravedlivá rovnováha mezi výhodami a závazky*“ (spolupráce ES s ESVO pozn. autora). Podrobněji Pedersen T., *European Union and the EFTA Countries. Enlargement and Integration*. Pinter. London 1996, s. 35.

Finsko současně uzavřelo v roce 1971 Dohodu o hospodářské, technologické a průmyslové spolupráci se Sovětským svazem a zavázalo se k dalším rozsáhlým finsko-sovětským projektům. V průběhu 70. let byla zejména v příhraničních regionech vybudována řada sovětsko-finských průmyslových komplexů. Spolupráce přinášela ovoce oběma stranám, Finové zde uplatnili svá moderní zařízení a bylo zde zaměstnáno mnoho finských odborníků, sovětská strana získala přístup k moderním průmyslovým technologiím a kvalifikované pracovní síle. Mezi nejznámější společné projekty se zařadily dvě jaderné elektrárny u *Loviisa* na jihu Finska (sovětská strana dodávala suroviny, finská strana provedla výstavbu elektráren), lesnicko-průmyslový komplex u *Pääjärvi* na sovětském území, či rozsáhlý těžební komplex s nově vybudovaným městem *Kostamus* v Karélii na jih od *Pääjärvi*. Rekonstruovaný kanál *Saimaa* (v letech 1963–69) spojující Velkou jezerní plošinu a Finský záliv přes sovětské území v oblasti Karelské šíše a společný ropovod představovaly zkvalitnění hospodářské infrastruktury mezi Finskem a Sovětským svazem.

V průběhu 70. a 80. let finská ekonomika významně profitovala z obchodu se Sovětským svazem. Finský průmysl se i v průběhu energetické krize těšil stálému dostatku zdrojů surovin a energií ze Sovětského svazu, jejichž ceny byly díky způsobu jejich výpočtu na nižší úrovni než ceny světové. Výhody pro Finsko vyplývající z jeho obchodování se Sovětským svazem potvrdila i zpráva OECD z roku 1981: „...na základě bilaterálních obchodních podmínek mohly vývozy Finska do Sovětského svazu rychle expandovat, za účelem pokrytí rostoucích cen dovozů energií...“⁴³ Ropná krize v letech 1973–74 vyvolala dynamický růst cen ropných produktů a díky bilaterálnímu clearingovému systému přispěla i ke zvýšení vývozu Finska do východního bloku, zejména do SSSR. V první polovině 80. let tak finský obchod s východním blokem včetně SSSR dosahoval téměř čtvrtiny finského obchodu, se Sovětským svazem se z toho vyměňovala přibližně polovina zahraničního obchodu. Ve druhé polovině 80. let se však celosvětově ceny ropné produkce začaly snižovat, podíl finského obchodu se sovětským blokem tak začal postupně klesat. Na druhou stranu vzrostl podíl zahraniční výměny Finska s Evropskými společenstvími. Vývoj zahraničního obchodu Finska s hlavními skupinami zemí zachycuje tabulka č. 2.

⁴³ Singleton F., *The Economy of Finland in the Twentieth Century*. Bradford 1988, s. 84.

Tabulka 2: Vývoj finského zahraničního obchodu se skupinami zemí a zeměmi v letech 1973–1990 (údaje v %)

Obchodní partneři	<i>EHS</i>		<i>ESVO</i>		<i>Východní blok</i>		<i>Sovětský svaz</i>	
	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz
1973	46,3	40,7	22,8	25,6	14,5	16,4	11,7	12,4
1975	35,6	36,9	25,8	22,7	23,6	21,1	20,2	16,8
1980	38,6	33,4	23,5	17,6	19,9	24,4	17,6	21,0
1985	35,9	37,0	20,0	17,9	23,4	24,0	21,5	21,0
1990	46,9	46,3	20,3	19,6	14,4	12,2	12,7	9,9

ESVO – Norsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko, Island, do r. 1985 Portugalsko
 Východní blok – Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko, Sovětský svaz.

EHS – Německo, Francie, Itálie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Dánsko, Velká Británie, Irsko, od r. 1981 Řecko, od r. 1986 Španělsko, Portugalsko.

Pramen: Korhonen, K., Urho Kekkonen: A statesman for Peace. The Otava Publishing Co., Helsinki 1975, s. 184; Statistical Yearbook of Finland 1974. Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1974, s. 132–133; Statistical Yearbook of Finland 1977. Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1977, s. 134; Ulkomaankauppa 1979, část 2. Valtion painatuskeskus Helsinki 1980, s. 53, 61; Ulkomaankauppa 1984, část 3. Valtion painatuskeskus Helsinki 1985, s. 2, 5; Ulkomaankauppa 1989, část 3. Valtion painatuskeskus Helsinki 1990, s. 2, 5; Ulkomaankauppa 1994, část 3. Valtion painatuskeskus Oy, Helsinki 1995, s. 2, 5.

Finské ekonomice se podařilo poměrně úspěšně proplout celosvětovou hospodářskou recesí. Značný podíl na tom měly zejména vysoká míra investování ve finském soukromém sektoru, růst exportních trhů (v období energetických krizí zejména do Sovětského svazu) a stabilita obchodních vztahů se Sovětským svazem založená na bilaterálních dohodách.

* * *

Finská poválečná integrační politika se vyznačovala pragmatickým přístupem. Zachování finské bezpečnosti a suverenity bylo vzhledem k historickým zkušenostem a geostrategické poloze Finska úzce spojováno s dobrými a přátelskými vztahy s Moskvou. Finská vláda se snažila vstřícnou politikou vůči Sovětskému svazu dosáhnout ústupků i v oblasti svobodného zahraničního obchodu se Západem. Politika vyvažování finského integračního úsilí na straně vztahů se Sovětským svazem bývá označována termínem finský paradox. Paradoxem se nazývá proto, že Finsko dosáhlo tím užších integračních vztahů se Západem, čím přátelštější vztahy mělo se svým východním sousedem. Finská politická reprezentace vždy nejdříve vyjednala další prohloubení sovětsko-finských vztahů ve formě nově uzavřených dohod o spolupráci či budování společných hospodářských projektů, a poté mohly Helsinky pomýšlet na užší hospodářské vztahy se Západem.

Pro finskou integrační politiku byla v průběhu studené války příznačná její adaptabilita: Finsko nikdy samo neiniciovalo kroky vedoucí k intenzivnější zahraničněobchodní spolupráci Západu, ale vždy pouze reagovalo na integrační návrhy z ostatních zemí – adaptovalo se na nově vzniklé podmínky. Finský postoj k západoevropské integraci byl vždy primárně podřízen zachování dobrých sousedských vztahů se Sovětským svazem.

Finští podnikatelé a průmyslníci si během studené války uvědomovali geopolitické reálie Finska, a proto nevytvářeli větší tlak na vládu, aby za každou cenu usilovala o hlubší hospodářskou spolupráci se západními státy. Na druhé straně si vláda byla vědoma toho, že neúčastí v mezivládních integračních projektech ohrožuje konkurenceschopnost a životaschopnost finského průmyslu. Finská vláda se však pouštěla do navazování užších hospodářsko-obchodních vztahů se Západem až po ujištění, že její participací v integračním projektu neohrozí své dobré a přátelské vztahy se Sovětským svazem

Summary

Limits on the Finnish integration policy during the Cold War

The paper focuses on the post-war integration policy of Finland and analyzes the Finnish motivations and incentives for its participation in Western European integration. The study shows that economic factors were the key attraction for the Western European integration process, while political factors limited the scope of the Finnish integration policy during the Cold War. According to the Treaty of the Friendship, Cooperation and Mutual Assistance signed by Finland and the Soviet Union in 1948, Finland became a part of the Soviet security system and Finland was to keep outside of any alliance which was hostile to the Soviet Union. The geo-strategic position of Finland thereby restricted Finnish participation in Western European integration during the Cold War, given that the EC was seen by Moscow as an economic arm of the western military alliance. Finland was permitted by the Kremlin to arrange contacts with Western economic organizations only in the mid-1950's and the creation of the European Free Trade Association in 1960 was an economic challenge for Finnish exports as Great Britain and Sweden were members. Due to its unique relations with the Soviet Union, Finland formally acquired associate-member status at the EFTA but with the economic advantages of full membership. Western Europe has always been vital for the Finnish economy, especially for its export sector of wood and paper. It was very important not to let Sweden have a competitive advantage in Western Europe by more far-reaching participation in integration. Finnish integration policy was very cautious due to its post-war relations with the Soviet Union and has been designated as a "wait-and-see" policy. Finland always followed Sweden into similar agreements within EFTA or with the EC but delayed and restricted its participation for political reasons during the 1960's and the 1970's. Since the mid-1980's, Finnish integration policy changed and became more active, as Finland became a full member of the EFTA and the Soviet Union's policy started to change.